

IN MEMORIAM: IVAN CIFRIĆ (1946–2018)¹

<https://www.doi.org/10.17234/9789533791906.20>

U Zagrebu je, 23. studenog 2018. godine, preminuo Ivan Cifrić, redoviti profesor na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, profesor emeritus i redoviti član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Napustio nas je jedan od najmarkantnijih, najaktivnijih i najplodotvornijih predstavnika suvremene hrvatske sociologije, učenik i sljedbenik Rudija Supeka, marljivi tvorac i graditelj sociološke znanosti u Hrvatskoj. Slika te znanosti bila bi znatno siromašnija bez njegove djelatne uloge i faktičkog prinosa. A to se nipošto ne bi smjelo zaboraviti. I upravo zbog toga – nimalo rutinski posthumno – dužni smo istaknuti nekoliko ključnih podataka ne samo o biografskoj i akademskoj putanji Ivana Cifrića nego i o naravi i značenju njegova znanstvenog opusa. Važno je da to znaju mlađi i budući naraštaju sociologa i oni koji drže do sociološke znanosti i njezinih tvoračkih aktera.

Ivan Cifrić rođen je u Petrijevcima 22. siječnja 1946. godine. Osmogodišnju je školu završio u rodnom mjestu, a gimnaziju u Osijeku. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirao je studijsku grupu sociologija (A) – filozofija (B) 1969. godine, magistrirao (1973.) i doktorirao (1980). Na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu izabran je za asistenta 1970. godine, za docenta 1981. godine, a za profesora u trajnom zvanju 1997. godine. Bio je stipendist Zaklade Alexander von Humboldt-Stiftung (1984/5, 1992. i 1994.). Na dodiplomskom studiju sociologije

1 Izvorno objavljeno u *Revija za sociologiju*, 49 (2019) (1): 123-127.

2 Dr. sc. Rade Kalanj, red. prof. u miru, Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

na Filozofskom fakultetu u Zagrebu predavao je kolegije Statistika, Sociologija sela i Sociologija religije, a u program studija sociologije uveo je Hrvatsko društvo, Socijalnu ekologiju, Sociologiju obrazovanja i Etiku okoliša. Organizirao je poslijediplomski znanstveni studij Socijalna ekologija, a bio je voditelj i Poslijediplomskoga znanstvenog studija sociologije na Odsjeku za sociologiju. Pored nastavnih obveza na matičnom (Filozofskom) fakultetu, predavao je Sociologiju obrazovanja za studente Prirodoslovno-matematičkog fakulteta, Muzičke akademije i Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, a Socijalnu ekologiju na Odsjeku za sociologiju Sveučilišta u Zadru, Hrvatskim studijima te na Fakultetu kemijskog inženjerstva i tehnologije u Zagrebu. Kao gost predavač ili voditelj kolegija sudjelovao je na poslijediplomskim studijima u Zagrebu, Zadru i Ljubljani. Organizirao je Sociološku ljetnu školu (Crikvenica, 1987.–1990.) i sudjelovao na više domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova. Pokrenuo je i vodio nekoliko znanstvenih projekata: Ekološka svijest mladih (1986.–1987.), Ekološki aspekti društvenog razvoja (1986.–1990.), Socijalnoekološki aspekti razvoja (1990.–1996.), Socijalnoekološki i modernizacijski procesi u Hrvatskoj (1996.–2000.), Modernizacija i identitet hrvatskog društva (2002.–2005.) te Modernizacija i identitet hrvatskog društva: sociokulturne integracije i razvoj (2007.–2014.). Bio je pročelnik Odsjeka za sociologiju 1981.–1983. i 1996.–1998; višegodišnji tajnik Hrvatskoga sociološkog društva i njegov predsjednik 1986.–1988. i 1988.–1991; predstojnik Zavoda za sociologiju 1986.–2002. Pokrenuo je i uređivao časopis Socijalna ekologija (1992.–2012.) i časopisnu biblioteku Razvoj i okoliš (1994), a bio je i jedan od pokretača časopisa Revija za sociologiju i Sociologija sela. Bio je član uredništva časopisa Kulturni radnik, Revije za sociologiju i Sociologije sela. Bio je vrlo aktivan član Hrvatskoga sociološkog društva, Kluba hrvatskih humboldtovaca, Hrvatskoga bioetičkog društva i Međunarodnoga sociološkog udruženja (ISA-e). Nagrađen je Velikom medaljom Filozofskog fakulteta (1991.), Godišnjom nagradom za znanost (2000.) i Državnom nagradom za znanost za životno djelo (2014.). Dobio je priznanje Instituta za društvena istraživanja Ivo Pilar za doprinos razvoju sociologije u Hrvatskoj (2005.) i nagradu Rudi Supek Hrvatskoga sociološkog društva (2014.). Izvrsnost Ivana Cifrića ogleda se i u brojnim javnim dužnostima koje je obavljao proteklih četrdesetak godina: bio je ministar zaštite okoliša u Vladi Republike Hrvatske 1991. godine, do 2008. obavljao je dužnost člana Savjeta za zaštitu okoliša Republike Hrvatske, a do 2009. godine dužnost predsjednika upravnog vijeća Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu. Za redovitog člana HAZU-a, u razredu za društvene znanosti, izabran je 2010. godine.

Autorski opus Ivana Cifrića rječito svjedoči o njegovoj predanosti pozivu (zanatu) sociologa, znanstvenom radu i javnom očitovanju rezultata tog rada. Objavio je preko stotinu znanstvenih i stručnih radova u časopisima i zbornicima te više od pedeset recenzija inozemnih knjiga, osobito onih na njemačkom jeziku. U ovo naše dominantno anglofonizirano diskurzivno doba njegovi su temeljiti prikazi njemačke sociološke produkcije, posebno iz područja socijalne ekologije i modernizacijske teorijske tematike, kompetentno i problemski informirali o tome što se zbiva, misli i proizvodi

u drugim velikim znanstveno-teorijskim kulturama, kao što je ona njemačka. Objavio je petnaest knjiga: Revolucija i seljaštvo (1981.), Klasno društvo i obrazovanje (1984.), Ekološka svijest mladih (1987., u suautorstvu s B. Čuligom), Socijalna ekologija: prilozi zasnivanju discipline (1989.), Ekološka adaptacija i socijalna pobuna (1990.), Ogleđi iz sociologije obrazovanja (1990.), Napredak i opstanak (1994.), Bioetika (2000.), Moderno društvo i svjetski etos (2000.), Okoliš i održivi razvoj (2002.), Ruralni razvoj i modernizacija (2003.), Bioetička ekumena (2007.), Pojmovnik kulture i okoliša (2009.), Kultura i okoliš (2009. i 2012.), Leksikon Socijalne ekologije (2012.) i Ekologija vremena i kultura zidova (2015). Uredio je osam znanstvenih zbornika: Društvo i ekološka kriza (1988.), Ekološke dileme (1989.), U susret ekološkom društvu (1990.), Razvoj: pretpostavke i ekološka protuslovlja (1992), Bioetika: etička iskušenja znanosti i društva (1998.), Znanost i društvene promjene (2000.), Relacijski identiteti: prilozi istraživanju identiteta hrvatskog društva (2008.) i Hrvatski identitet u promjeni? Relacijski identiteti 2 (2013.).

Djelo i djelovanje Ivana Cifrića, kao znanstvenika i profesora, odlikuje nekoliko bitnih vrlina koje tvore nerazdvojne momente njegova ljudskog i intelektualnog habitusa: konstruktivnost, inovativnost, anticipativnost i komunikativnost. Na prvom je mjestu, bez sumnje, vrlina konstruktivnosti. Po naravi je bio neobično radišan čovjek, pokretački duh i strpljiv organizator zajedničkih aktivnosti, što je dolazilo do izražaja čak i onda kad su te aktivistički naglašene sklonosti u izvjesnom smislu odudarala od uobičajenoga, katkad i većinskoga, mnijenja radne i životne okoline. Smatrao je da sociološka znanost u Hrvatskoj mora izgraditi svoju institucionalnu infrastrukturu, svoju tradiciju, svoju manifestnu vidljivost i stalno djelatne, a ne povremene, mehanizme kadrovske reprodukcije. Na crti toga angažiranog uvjerenja dovoljno je spomenuti njegovo zalaganje i osobni trud oko kadrovske obnove Odsjeka sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, zahvaljujući čemu je Odsjek kadrovski obnovljen značajnim potencijalom mladih i kreativnih socioloških znanstvenika. Valja istaknuti da je uspješna realizacija tog nastojanja iziskivala puno upornosti, taktičke vještine i mudrosti u suočavanju s birokratsko-administrativnim aparatima državne znanstvene politike. Projekti koje je pokretao i vodio bili su radno uporište angažmana znanstvenog pomlatka i preko njih se u isti mah ostvarivalo povezivanje istraživačke i nastavne funkcije sveučilišnog posla. Logici akcijske konstruktivnosti profesora Cifrića pripada, dakako, i njegovo nastojanje oko permanentnog obrazovanja sociologa, kako onih koji rade u znanstvenim i sveučilišnim ustanovama tako i onih koji vode srednjoškolsku nastavu sociologije. Riječ je o organizaciji Sociološke ljetne škole u Crikvenici. Ono što je mnogima moglo izgledati kao marginalna, nižerazredna aktivnost, koja ne zaslužuje osobitu pozornost i trud, za njega je predstavljalo nerazdvojnu stručnu i tvoračku dimenziju afirmacije i unapređivanja sociološke kulture. Obrazovanju je poklanjao veliku pozornost i sociologija obrazovanja tvori jednu od značajnih dionica njegova znanstveno-istraživačkog i nastavnog rada.

Pa ipak, želimo li izdvojiti najznačajniju i istodobno najinovativniju sastavnicu njegove vrline konstruktivnosti onda je to svakako rad na impostaciji ekološke paradigme u našoj sredini. Kako vrijeme protječe i kako povijest – koliko god bila hirovita i nepredvidljiva – prije ili kasnije stavlja na svoje mjesto i vrednuje djela, učinke i zasluge nekih ljudi u različitim područjima znanja i djelovanja, tako postaje sve izglednije da djelo i učinak Ivana Cifrića na području ekologije zadobiva status klasičnosti unutar hrvatske sociologije. Nećemo pretjerati kažemo li da je njegova knjiga *Socijalna ekologija* – uz knjigu Rudija Supeka *Ova jedina zemlja* i knjigu Nikole Viskovića *Stablo i čovjek: prilog kulturnoj biologiji* – pionirsko djelo hrvatske ekološke misli. Naravno, pritom ne treba zanemariti ni druge njegove ekološki usredotočene radove objavljene prije i poslije te utemeljiteljske knjige. U vrijeme kad je ta knjiga objavljena, u Hrvatskoj su se već počele razgarati ekološke inicijative, pa i oblikovati nešto što bi se moglo nazvati ekološkim pokretom, ali Cifrićeva je *Socijalna ekologija* bila među onima koje su ekološkoj tematici i ekološkom aktivizmu davale znanstvenu podlogu. Na toj liniji nastaje i časopis *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja*, koji se afirmirao kao dragocjeno i poticajno sabiralište tekuće tekstualne produkcije na tom području znanosti i znanja. Ekologija postaje ne samo integralnim dijelom fakultetskih obrazovnih programa nego i svojevrsnim teorijskim nadahnućem istraživanja razvojno-modernizacijske tematike hrvatskog društva. Iz tog je htijenja proizišlo nekoliko znanstveno-istraživačkih projekata i objavljeno nekoliko knjiga koje objelodanjuju rezultate istraživanja. Treba reći da se sve to odvijalo pod vodstvom i uz poticajne nagovore Ivana Cifrića. Već sama činjenica da biblioteka koju je pokrenuo i uređivao u institucionalno-izdavačkom okviru Zavoda za sociologiju Filozofskog fakulteta i Hrvatskoga sociološkog društva nosi naziv *Razvoj i okoliš* jasno govori o ideji da problemi razvoja i okoliša moraju ići zajedno, da se problemi razvoja moraju sagledavati iz ekološke perspektive, a da se pitanja okoliša moraju promatrati iz razvojne perspektive. Moglo bi se ustvrditi da je razvojno-ekološka i razvojno-modernizacijska tematika misaona okosnica Cifrićeva spoznajnog interesa i cjelokupnoga znanstvenoga rada. U potonjem, to jest razvojno-modernizacijskom ključu, dosta se bavio i pitanjima ruralnog razvoja, odnosno procesima preobrazbe iz ruralne zajednice u moderno industrijsko društvo. No, u biti, održivi je razvoj onaj glavni društveno-povijesni topos koji stoji u motivacijskoj podlozi toga rada. Zato pripada krugu onih hrvatskih društvenih znanstvenika i teoretičara koji su najviše pridonijeli razumijevanju smisla i cilja održivog razvoja. S time je povezana i anticipacijska vrлина njegova intelektualnog karaktera. To se najbolje vidi iz radova i knjiga koje je objavljivao pred kraj svojega životnoga puta. Intenzivno su ga je zaokupljali fenomeni granica i zidova („kultura zidova“), koji se – usprkos svim lijepim i optimističkim nadanjima prosvjetiteljske i univerzalističke modernosti – grade, dižu i isprječuju između naroda, država i civilizacija. Nadolazak nekih od tih fenomena mogao je za svog života djelomično empirijski promatrati, ali ono što je bitno jesu iz tog promatranja izvedene anticipacije da je riječ o zabrinjavajućim kretanjima koja vode u bezumno zatvaranje i potiranje dosegnutih planetarnih (danas se radije kaže globalnih) veza među ljudima, idejama

i raznovrsnim dijelovima svijeta. Pritom je polazio od teze da ta kretanja nisu samo slučajna, kratkotrajna zapreka svjetskom razvoju nego da bi ih trebalo razumijevati i kao inherentno protuslovlje modernog poimanja razvoja i napretka, o čemu je možda najsugestivnija poruka sadržana u knjizi koja, nimalo slučajno, nosi pomalo sudbonosan naslov Napredak i opstanak. Cifrić je tim problemima pristupao iz svjetskoga razvojno-ekološkog vidokruga i stoga nije čudno da su mu bila vrlo bliska stajališta Hansa Künga, poglavito njegov koncept svjetskog etosa, koji je nadogradio vlastitom pojmovnom tvorbom svjetskoga ekološkog etosa. Ekološka etika kao problemski sklop i kao posebno predmetno područje na studiju sociologije logičan je slijed te intelektualne zauzetosti. Bliski su mu i sociološki pogledi Ulricha Becka, osobito teorijski koncepti refleksivne modernosti i društva rizika. Iz mnogih bi se Cifrićevih radova opravdano moglo zaključiti da je on – poput Becka – zagovornik metodološkog kozmopolitizma kao opreke metodološkom nacionalizmu. Primjerice, problem identiteta, koji je protekla dva do tri desetljeća izrastao u vrlo izazovno, ali i vrlo kontroverzno pitanje, Cifrić ne poima kao svojevrsni izdvojeni entitet, kao vječitu metafizičku esenciju, nego kao sociokulturno pitanje. Identiteti su relacijske tvorbe i upravo je ta njihova relacijska narav bliska duhu i orijentaciji metodološkog kozmopolitizma. Uostalom, može li netko tko je najveći dio svojeg opusa posvetio tumačenju i izgradnji ekološke paradigme i razvojno-ekološkim razmatranjima biti išta drugo nego metodološki kozmopolit?

Bez obzira na složenost znanstvenih problema kojima se bavio te brojnost nastavnih i drugih obveza koje je preuzimao i ispunjavao, profesor Cifrić je gajio vrlinu komunikativnosti ne samo u ophođenju sa studentima i kolegama unutar znanstvene zajednice nego i u onomu što Kant naziva „javnom upotrebom uma“, to jest u javnom izricanju sudova, pogleda i prijedloga. Susretljivost je bila njegov stil ophođenja kako u običnim, svakodnevnim tako i u znanstveno-akademske komunikacijama. Držao je do znanstvene strogosti, izrazito je poštovao i slijedio metode empirijskog istraživanja, ali nije bio sklon scijentističkim mistifikacijama znanstvenog poziva. Bio je skloniji njihovom raščaravanju. Ponašao se u izvjesnom smislu plebejski, a opet decentno i u neku ruku gospodski, da ne kažemo aristokratski, dakako u smislu aristokracije duha a ne u smislu društvene povlaštenosti. Nije se u svemu slagao s postavkama takozvane dubinske, radikalne ekologije ili romantičarskog ekologizma, ali je sa simpatijom gledao na njihov aktivizam i bio je suradnički i dijaloški otvoren prema autorima te teorijsko-filozofske orijentacije. Spram životnog svijeta odnosio se u isti mah epikurejski i stoički. Tu načelno neprevladivu filozofsku opreku on je uspijevaio prevladati, pomiriti, naprosto zato što je tako živio, mislio i djelovao.

Takav je bio Ivan Cifrić. Ivica, kako smo ga zvali u neposrednom i prijateljskom obraćanju, Ivan, kako smo ga zvali u nešto serioznijoj nominalnoj verziji, Cifrić, kako smo ga oslovljavali u donekle neutralnijem svakodnevnom smislu, profesor Cifrić, kako je oslovljavan u tekućim studentskim i akademsko-fakultetskim odnošenjima i, konačno, akademik Cifrić, kako smo ga oslovljavali i titulirali u službenim terminima – to je biografski i karijerni niz kojim taj čovjek, Ivan Cifrić, ostaje trajno upisan u našoj individualnoj i kolektivnoj sociološkoj memoriji.